

دلایل التهاب بازار محصولات پتروشیمی در نیمه اول سال ۱۳۹۷

معاونت پژوهش‌های زیربنایی و امور تولیدی
دفتر: مطالعات انرژی، صنعت و معدن

کد موضوعی: ۳۱۰
شماره مسلسل: ۱۶۰۶۶
شهریورماه ۱۳۹۷

فهرست مطالب

۱	چکیده
۲	مقدمه
۲	۱. بررسی وضعیت عرضه و تقاضای محصولات پتروشیمی در بورس کالا
۵	۲. بررسی دلایل افزایش قیمت محصولات پتروشیمی در پنج‌ماهه اول سال ۱۳۹۷
۱۱	۳. کاهش عرضه محصولات پتروشیمی در بورس کالا
۱۲	۴. عدم کارایی لازم معیارهای سایت بهین‌یاب در ارزیابی متقاضیان خرید از بورس
۱۳	جمع‌بندی و پیشنهادها
۱۵	منابع و مآخذ



دلایل التهاب بازار محصولات پتروشیمی در نیمه اول سال ۱۳۹۷

چکیده

هدف این گزارش بررسی وضعیت محصولات پتروشیمی در بورس کالا و شناسایی دلایل عدم تعادل شدید این بازار به‌ویژه در حوزه محصولات پلیمری است.

براساس آمار موجود در پنج‌ماهه نخست سال ۱۳۹۷ تقاضای محصولات پلیمری نسبت به مدت مشابه سال قبل سه برابر شده است. این در حالی است که بررسی پروانه‌های بهره‌برداری صادره در برخی از صنایع پایین‌دستی پتروشیمی در سه‌ماهه اول سال ۱۳۹۷ نشان از رشد منفی آن نسبت به مدت مشابه سال قبل دارد. همچنین میزان تولید کالاهای منتخب صنعتی پایین‌دستی پتروشیمی در سه‌ماهه اول سال ۱۳۹۷ تغییر چندانی نداشته و در مواردی هم کاهش داشته است. به عبارتی بخش زیادی از محصولات پلیمری عرضه شده در بورس کالا به‌عنوان مواد اولیه تولیدات داخلی به مصرف نرسیده است (حدود ۶۰ درصد) و به‌صورت غیررسمی صادر و یا احتکار شده است.

نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که فضای رانتی ناشی از تفاوت نرخ ارز ۴۲۰۰۰ ریالی که پایه محاسبه قیمت عرضه در بورس قرار می‌گیرد و نرخ ارز آزاد و تعیین محدودیت در سقف رقابت، دلیل اصلی جهش تقاضا در بورس کالا است. به عبارت دیگر نتایج این مطالعه حاکی از آن است که دستورالعمل وزارت صمت در خصوص تنظیم بازار محصولات پتروشیمی مورخ ۱۳۹۷/۵/۱، به شدت آثار نامطلوبی بر بازار داشته و با دامن زدن به تقاضای سوداگری بر شکاف هرچه بیشتر عرضه و تقاضای محصولات پتروشیمی به‌ویژه محصولات پلیمری افزوده است. این در حالی است که تجربه سال‌های گذشته و شواهد موجود نشان داده است که با ابزارهای نظارتی و کنترلی نمی‌توان از بخش تولید و فعالان واقعی اقتصاد در مقابل آثار مخرب این فضای ناسالم حمایت کرد و امکان انتقال رانت به انتهای زنجیره یا صنایع پایین‌دستی و درنهایت مصرف‌کنندگان تقریباً غیرممکن است.

شایان ذکر است در بخش عرضه محصولات پتروشیمی نیز مقدار عرضه در پنج‌ماهه اول سال ۱۳۹۷ نسبت به مدت مشابه سال قبل حدود ۱۷ درصد کاهش داشته است که باید با رعایت کف عرضه به تفکیک گریدهای مورد نیاز صنایع داخلی و به‌صورت مداوم توسط صنایع بالادستی پتروشیمی از ایجاد تلاطم در بازار جلوگیری شود.

اجرای همزمان و یکپارچه اقدامات پیشنهادی از جمله اجتناب از هرگونه مداخله قیمتگذاری در بورس کالا؛ الزام عرضه‌کنندگان به رعایت کف عرضه به تناسب نیاز داخل؛ حذف رانت نرخ تسعیر ارز ۴۲۰۰۰

ریالی از ابتدای زنجیره تا انتهای زنجیره تولید محصولات پتروشیمی و صنایع پایین دست آن؛ اتخاذ روش‌های کنترلی مناسب‌تر توسط سایت بهین‌یاب وزارت صمت و تدوین بسته حمایتی از واحدهای آسیب‌پذیر صنعتی و تولیدی کشور، به‌عنوان مهمترین راهکارها برای بهبود شرایط فعلی توصیه می‌شود.

مقدمه

خروج آمریکا از برجام و ناکارایی سیاست‌های پولی و مالی دولت منجر به جهش نرخ ارز در نیمه اول سال ۱۳۹۷ شده است. چند نرخ‌ی بودن ارز و قیمت‌گذاری‌های دستوری، بر بازار بسیاری از محصولات داخلی از جمله بازار محصولات پتروشیمی در بورس کالا، تأثیر بسزایی داشته است. دستورالعمل وزارت صمت مبنی بر تعیین قیمت پایه عرضه محصولات پتروشیمی در بورس کالا براساس نرخ تسعیر ارز رسمی بانک مرکزی و اعمال محدودیت در سقف رقابت بورس کالا، سازوکارهای عملیاتی بورس کالا را مختل کرده و فضای رانتی مخربی را به ضرر تولیدکنندگان واقعی ایجاد کرده است. در گزارش حاضر تلاش شده است در فصل اول وضع موجود محصولات پتروشیمی در بورس کالا بررسی شود. در فصل دوم دلایل التهاب‌های بازار مورد واکاوی قرار گرفته و در نهایت راهکارهایی برای بهبود شرایط ارائه شده است.

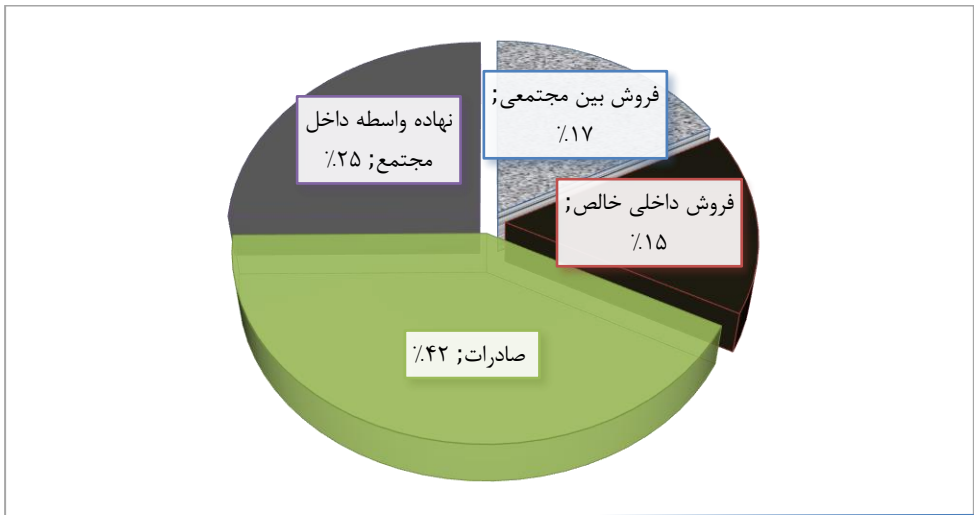
۱. بررسی وضعیت عرضه و تقاضای محصولات پتروشیمی در بورس کالا

در سال ۱۳۹۶ از ۵۳/۶ میلیون تن محصول تولیدی حدود ۹ میلیون تن محصول، بین مجتمع‌های پتروشیمی و حدود ۸ میلیون تن فروش خالص در داخل (عمدتاً از طریق بورس کالا) به فروش رفته و ۲۲/۵ میلیون تن صادر شده است.^۱ در نمودار ۱ سهم توزیع محصولات پتروشیمی تولید شده در کشور طی سال ۱۳۹۶ ارائه شده است.

۱. مابه‌التفاوت تولید و مجموع فروش داخلی و صادرات به‌عنوان نهاد واسطه در داخل مجتمع‌های پتروشیمی مصرف شده است.



نمودار ۱. سهم توزیع محصولات تولید شده در صنعت پتروشیمی در سال ۱۳۹۶



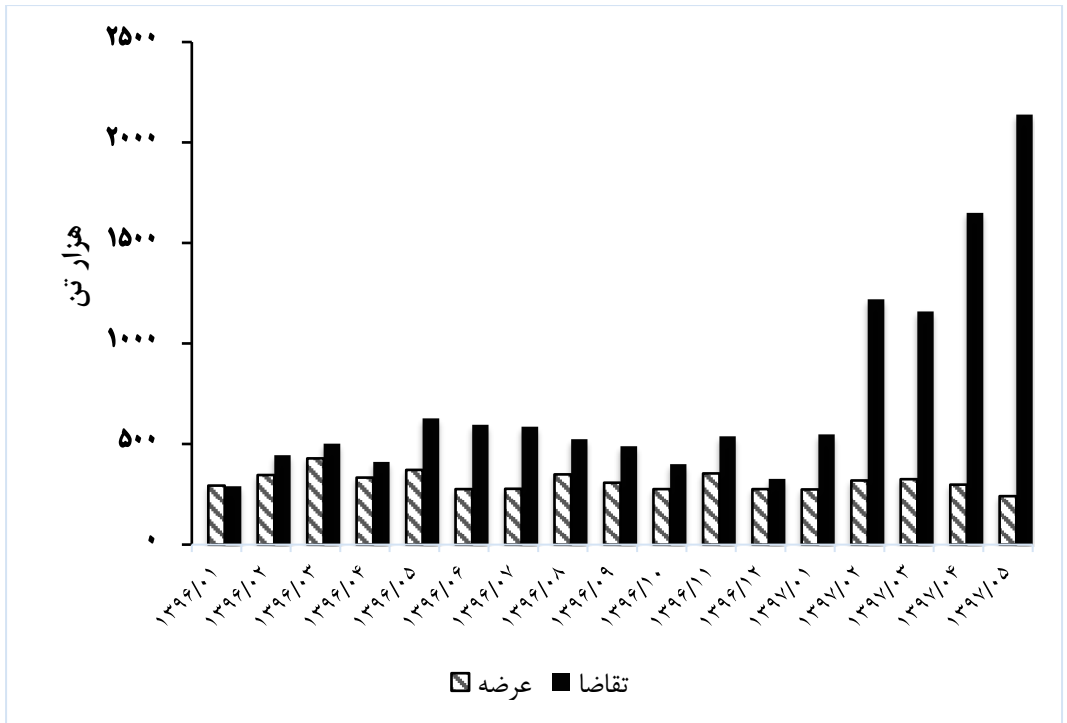
مأخذ: گزارش عملکرد سال ۱۳۹۶ صنعت پتروشیمی، شرکت ملی صنایع پتروشیمی، سال ۱۳۹۷.

همان‌طور که آمار نمودار ۱ نشان می‌دهد حدود ۱۵ درصد کل محصولات تولیدی پتروشیمی در سال ۱۳۹۶ به‌طور خالص در داخل کشور به فروش رفته است. با توجه به اطلاعات ارائه شده از بورس کالا در سال ۱۳۹۶ حدود ۴ میلیون تن محصول پلیمری و حدود ۲ میلیون تن محصول شیمیایی توسط مجتمع‌های پتروشیمی در بورس کالا عرضه شده است. در ادامه روند تغییرات عرضه و تقاضای محصولات پتروشیمی در بورس کالا طی پنج‌ماهه اول سال ۱۳۹۷ و مدت مشابه سال قبل تحلیل و بررسی شده است. شایان ذکر است هر چند محصولات پتروشیمی در دو گروه عمده پلیمری و شیمیایی در بورس کالا عرضه می‌شوند، محصولات شیمیایی به دلیل نیاز به شرایط خاص حمل‌ونقل و کاربرد تخصصی‌تر آن در شرایط بحرانی نسبت به محصولات پلیمری کمتر دستخوش تغییر می‌شوند. از این‌رو در این گزارش عمده تحلیل‌ها بر محصولات پلیمری متمرکز است.

۱-۱. تغییرات عرضه و تقاضای محصولات پلیمری در بورس کالا

در نمودار ۲ تغییرات ماهیانه عرضه و تقاضای محصولات پلیمری در بورس کالا طی سال ۱۳۹۶ و پنج‌ماهه اول سال ۱۳۹۷ نشان داده شده است.

نمودار ۲. تغییرات ماهیانه عرضه و تقاضای محصولات پلیمری در بورس کالای سال ۱۳۹۶ و پنج‌ماهه اول سال ۱۳۹۷



مأخذ: شرکت بورس کالای ایران، ۱۳۹۷.

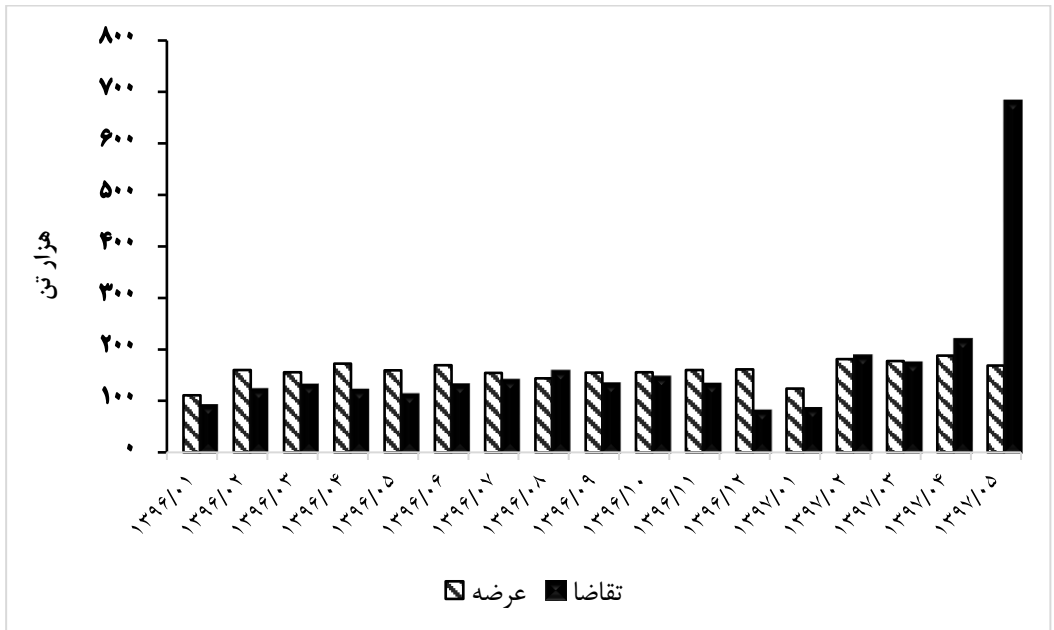
همان‌طور که از آمار نمودار ۲ مشخص است، مقدار تقاضای محصولات پلیمری در پنج‌ماهه اول سال ۱۳۹۷ نسبت به مدت مشابه سال قبل سه برابر شده و از $\frac{2}{3}$ میلیون تن به $\frac{6}{7}$ میلیون تن افزایش یافته است. روند کلی عرضه محصولات پلیمری در بورس کالا نزولی بوده، به‌طوری‌که در پنج‌ماهه نخست سال ۱۳۹۶ در مجموع نزدیک به $\frac{1}{8}$ میلیون تن محصول پلیمری عرضه شده در حالی که در پنج‌ماهه نخست سال ۱۳۹۷ این رقم به $\frac{1}{5}$ میلیون تن کاهش یافته است (۱۷ درصد کاهش). همان‌طور که در نمودار ۲ مشخص است افزایش شدید شکاف عرضه و تقاضای محصولات پلیمری بیشتر تحت تأثیر عامل تقاضاست، که در بخش دوم گزارش دلایل این موضوعات مورد بررسی قرار گرفته است.

۲-۱. تغییرات عرضه و تقاضای محصولات شیمیایی در بورس کالا

نمودار ۳ روند عرضه و تقاضای محصولات شیمیایی را طی سال ۱۳۹۶ و پنج‌ماهه اول سال ۱۳۹۷ نشان داده است. همان‌طور که مشخص است عرضه محصولات شیمیایی با نوساناتی همراه بوده اما در مجموع روند صعودی داشته و در اغلب موارد از مقدار تقاضا بیشتر بوده است. این شرایط با اعلام دستورالعمل تنظیم بازار محصولات پتروشیمی ملتهب شد، به‌طوری‌که تقاضای محصولات شیمیایی در مردادماه امسال به چهار برابر تقاضا افزایش یافت.



نمودار ۳. عرضه و تقاضای محصولات شیمیایی طی سال ۱۳۹۶ و پنج‌ماهه اول سال ۱۳۹۷



مأخذ: همان.

۲. بررسی دلایل افزایش قیمت محصولات پتروشیمی در پنج‌ماهه اول سال ۱۳۹۷

در ادامه اهم دلایل عدم تعادل شدید عرضه و تقاضای محصولات پتروشیمی در بورس کالا تحلیل و بررسی شده است.

۱-۲. مداخله دولت در قیمتگذاری محصولات پذیرفته شده در بورس کالا و ایجاد فضای رانتی

- تعیین محدودیت در سقف رقابت و عواقب آن

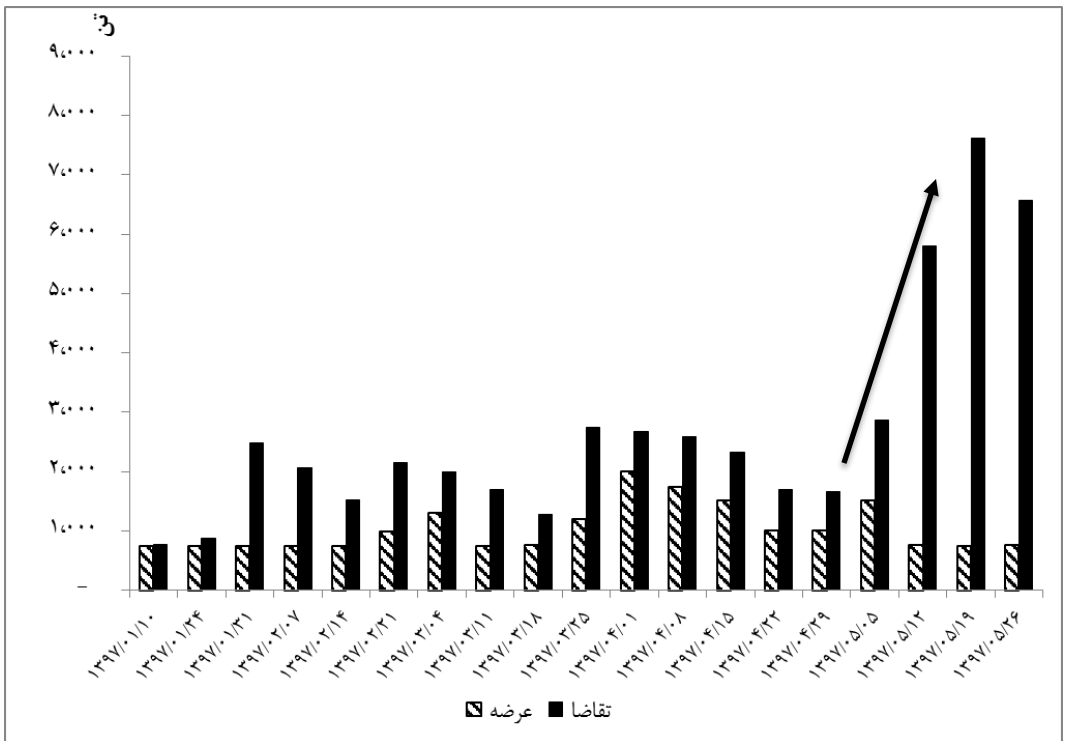
بورس کالا به‌عنوان یکی از ارکان بازار سرمایه برای مبادلات کالاها، فضای معاملاتی شفاف و رقابتی را به‌وجود آورده است، اما بعضاً مشاهده می‌شود که دولت برای مهار شرایط بحرانی خاص، در این بازار مداخله کرده و اداره امور را به‌صورت دستوری به‌دست می‌گیرد. این در حالی است که به‌هم زدن مکانیسم‌های بورس کالا نه تنها شرایط را بهبود نمی‌دهد، بلکه نوسانات قیمتی را تشدید و بازار را ملتهب می‌کند. در حال حاضر مطابق دستورالعمل وزارت صمت درباره تنظیم بازار محصولات پتروشیمی، قیمت پایه عرضه محصولات پتروشیمی در بورس کالا براساس نرخ تسعیر ارز رسمی بانک مرکزی تعیین و در زمان معامله، محدودیت در سقف رقابت اعمال می‌شود.

روند عرضه و تقاضای محصولات پلیمری و شیمیایی نشان می‌دهد که اعمال محدودیت در سقف رقابت منجر به پیشی گرفتن بیش از حد تقاضا نسبت به عرضه می‌شود. برای نمونه در نمودار ۴ روند هفتگی عرضه و تقاضای محصول پلی‌استایرن مقاوم از ابتدای سال ۱۳۹۷ تا پایان مردادماه ارائه شده

است. همان‌طور که از نمودار ۴ مشخص است تقاضای این محصول از ابتدای مردادماه به دلیل اعمال سقف قیمت ۵ درصد افزایش داشته است. در واقع زمانی که این محصول بدون محدودیت سقف قیمت معامله می‌شد، تفاوت عرضه و تقاضا به‌طور متوسط حدود ۱/۸ برابر بود، در حالی که در هفته‌های منتهی به مردادماه این رقم به بیش از هفت برابر افزایش یافت.

نمودار ۴. اثر تعیین سقف رقابت بر عرضه و تقاضای هفتگی پلی‌استایرن مقاوم

در پنج‌ماهه اول سال ۱۳۹۷



مأخذ: همان

- تعیین دستوری قیمت پایه محصولات پتروشیمی و آثار آن

همان‌طور که اشاره شد علاوه بر اعمال سقف قیمت، تعیین قیمت پایه با نرخ کمتر از نرخ بازار دوم نیز موجب آشفته‌گی بازار می‌شود. اعمال این سیاست موجب تفاوت چشمگیر میان قیمت محصولات پتروشیمی در بورس کالا و بازار آزاد و در نتیجه هجوم تقاضا برای خرید از بورس کالا شده است. در جدول ۱ تفاوت قیمت معامله در بورس و قیمت بازار آزاد برخی از محصولات پتروشیمی ارائه شده است.



جدول ۱. مقایسه قیمت معامله در بورس کالا و قیمت بازار آزاد برخی از محصولات پتروشیمی

نام کالا	تولیدکننده	قیمت پایه	متوسط قیمت معامله	متوسط قیمت معامله با احتساب مالیات و کارمزد	قیمت بازار آزاد	درصد اختلاف
پلی پروپیلن شیمیایی ZR۲۳۰C	نوید زرشیمی	۵۸,۶۰۲	۶۱,۵۳۲	۶۷,۲۳۰	۱۸۰,۰۰۰	۱۶۸
پلی اتیلن ترفتالات بطری BG۷۸۱	پتروشیمی تندگویان	۶۲,۹۰۴	۶۲,۹۰۴	۶۸,۷۲۹	۱۸۱,۰۰۰	۱۶۳
پلی اتیلن ترفتالات بطری BG۸۲۱	پتروشیمی تندگویان	۶۳,۲۶۵	۶۵,۱۴۳	۷۱,۱۷۵	۱۸۵,۰۰۰	۱۶۰
پلی وینیل کلراید S۶۵	پتروشیمی اروند	۳۹,۳۶۷	۴۱,۳۳۵	۴۵,۱۶۳	۱۱۱,۵۰۰	۱۴۷
پلی پروپیلن نساجی HP۵۵۰J	پلی پروپیلن جم	۵۲,۶۳۸	۵۵,۲۶۹	۶۰,۳۸۷	۱۲۲,۰۰۰	۱۰۲
پلی پروپیلن نساجی HP۵۵۲R	پتروشیمی مارون	۵۲,۶۳۸	۵۵,۲۶۹	۶۰,۳۸۷	۱۲۲,۰۰۰	۱۰۲
پلی پروپیلن شیمیایی ZR۳۴۰R	نوید زرشیمی	۵۹,۸۶۲	۶۲,۸۵۵	۶۸,۶۷۵	۱۳۰,۰۰۰	۸۹
پلی اتیلن سبک خطی ۰۲۰۹ AA	پتروشیمی امیرکبیر	۴۷,۷۲۴	۵۰,۱۱۰	۵۴,۷۵۰	۹۸,۸۰۰	۸۰
پلی اتیلن سبک خطی ۰۲۰۹ AA	پتروشیمی شازند	۴۷,۷۲۴	۵۰,۱۱۰	۵۴,۷۵۰	۹۸,۲۰۰	۷۹
پلی اتیلن سنگین فیلم HF۵۱۱۰	پتروشیمی آریا ساسول	۵۳,۶۷۷	۵۳,۶۷۷	۵۸,۶۴۷	۱۰۴,۸۰۰	۷۹
پلی اتیلن سنگین بادی ۰۰۳۵	پتروشیمی بندرامام	۵۳,۸۶۱	۵۶,۵۵۴	۶۱,۷۹۱	۱۰۸,۰۰۰	۷۵
پلی اتیلن سنگین فیلم EX۵	پتروشیمی جم	۵۳,۶۷۷	۵۳,۶۷۷	۵۸,۶۴۷	۱۰۲,۵۰۰	۷۵
پلی اتیلن سنگین فیلم EX۵	پلیمر کرمانشاه	۵۳,۶۷۷	۵۳,۶۷۷	۵۸,۶۴۷	۱۰۲,۵۰۰	۷۵
پلی اتیلن سنگین دورانی ۳۸۴۰ UA	پتروشیمی تبریز	۴۸,۸۳۴	۵۱,۲۷۵	۵۶,۰۲۳	۹۳,۰۰۰	۶۶
پلی اتیلن سبک فیلم ۰۱۹۰	پتروشیمی آریا ساسول	۴۹,۸۰۳	۵۲,۲۹۳	۵۷,۱۳۵	۹۱,۵۰۰	۶۰
پلی پروپیلن شیمیایی EP۵۴۸R	پلی پروپیلن جم	۵۸,۶۰۲	۶۱,۵۳۲	۶۷,۲۳۰	۱۰۵,۰۰۰	۵۶
پلی استایرن مقاوم ۷۲۴۰	پتروشیمی تبریز	۷۳,۵۷۱	۷۷,۲۴۹	۸۴,۴۰۲	۱۲۵,۰۰۰	۴۸
پلی استایرن معمولی ۱۵۴۰	پتروشیمی تبریز	۷۱,۱۵۷	۷۴,۷۱۴	۸۱,۶۳۳	۱۱۶,۰۰۰	۴۲

مأخذ: همان.

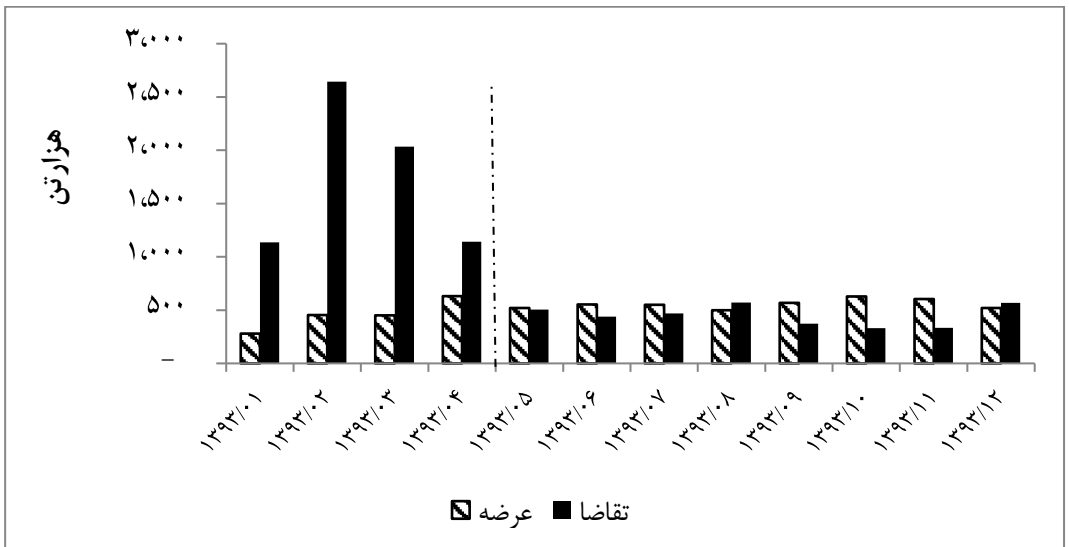
همان‌طور که آمار جدول ۱ نشان می‌دهد تفاوت قیمت برخی از محصولات پتروشیمی در بازار آزاد و بورس کالا به بیش از ۱۶۰ درصد نیز می‌رسد. وجود چنین شکاف قیمتی میان بورس کالای ایران و بازار آزاد می‌تواند انگیزه تولیدکنندگان را به تولید کالا کاهش دهد، زیرا بهترین روش سودآوری این است که محصول از بورس کالای ایران خریداری شود و در بازار آزاد بدون فرآوری عرضه و یا به صورت غیررسمی صادر شود. لذا اصلاح این سیاست برای بهبود شرایط موجود ضروری است. در ادامه تجربه اصلاح قیمت‌ها در بورس کالا از نرخ ارز مبادله‌ای به نرخ ارز آزاد در سال ۱۳۹۳ ارائه شده است.

- تجربه آزادسازی قیمت‌ها در بورس کالا طی سال ۱۳۹۳ و آثار آن

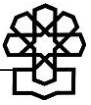
اعمال دور قبل تحریم‌ها و افزایش حدود سه برابری نرخ ارز طی آن سال‌ها موجب مداخله دولت در بازار بورس کالا و محاسبه قیمت پایه محصولات پتروشیمی بر مبنای نرخ ارز مبادله‌ای شد. افزایش چشمگیر تقاضا، کاهش عرضه و فروش محصولات خارج از بورس کالا از نتایج مداخلات در این بازار بود. اما در نهایت مطابق مصوبه شماره ۸۵۵۱۴/۶۰ وزارت صمت در تاریخ ۱۳۹۳/۰۴/۱۲، فرمول تعیین قیمت پایه محصولات پتروشیمی از ارز مبادله‌ای به ارز آزاد تغییر یافت. مطابق این مصوبه کلیه مجتمع‌های پتروشیمی اعم از خصوصی و دولتی موظف به عرضه تمامی محصولات خود در بورس شدند. همچنین مقرر شد تا شرکت ملی صنایع پتروشیمی قیمت‌های پایه را بر مبنای میانگین نرخ‌های جهانی و متوسط ارز آزاد طی چهار هفته هر ماه محاسبه کرده و به‌عنوان مبنای قیمت‌های پایه ماه بعد اعلام کند. همان‌طور که از نمودار ۵ مشخص است بعد از اعمال مصوبه فوق شکاف بین عرضه و تقاضا کاهش یافت و تعادل در بازار برقرار شد.

نمودار ۵. تأثیر محاسبه قیمت بر مبنای نرخ ارز آزاد بر عرضه و تقاضای محصولات پتروشیمی در

بورس کالا طی سال ۱۳۹۳



مأخذ: همان.



به‌طور کلی تأثیرات تغییر فرمول قیمتگذاری محصولات پتروشیمی از نرخ رسمی تسعیر ارز به نرخ ارز آزاد نتایج ذیل را دربردارد:

- حذف تقاضای کاذب و افت چشمگیر تقاضا،
- کاهش شکاف میان قیمت بورس و بازار آزاد،
- کاهش متوسط رقابت قیمتی،
- افزایش حجم عرضه از سوی تولیدکنندگان.

- ضرورت اصلاح قیمتگذاری خوراک صنایع بالادستی پتروشیمی

یکی از دلایل دولت درخصوص مداخله قیمتگذاری در بازار محصولات پتروشیمی، تحویل خوراک به صنایع بالادستی پتروشیمی با نرخ ۳۸۰۰۰ ریال است. در اوایل سال جاری دولت به وزارت نفت اجازه داد تا برای محاسبه خوراک‌های تحویلی به واحدهای پتروشیمی نرخ تسعیر ارز مورد عمل برای واردات کالاهای اساسی را به‌ازای هر دلار ۳۸۰۰۰ ریال منظور کند. این در حالی است که هم‌اکنون ارز تخصیص‌یافته برای کالاهای اساسی از جمله دارو با نرخ ۴۲۰۰۰ ریالی محاسبه می‌شود، اما خوراک مجتمع‌های پتروشیمی همچنان با نرخ ۳۸۰۰۰ ریال محاسبه می‌شود. براساس صورت‌های مالی سال ۱۳۹۶ هزینه خوراک مجتمع‌های بالادستی پتروشیمی بیش از ۷ میلیارد دلار برآورد می‌شود. با فرض عدم تغییر هزینه خوراک مجتمع‌های بالادستی پتروشیمی در سال جاری و لحاظ نرخ ارز ۸۰۰۰۰ ریال در بازار ثانویه، عدم‌النفع دولت از اتخاذ سیاست مذکور حدود ۳۰۰ هزار میلیارد ریال برآورد می‌شود. آزادسازی قیمت خوراک می‌تواند یکی از چالش‌های اساسی در باب قیمتگذاری خوراک که هر ساله در فصل بررسی بودجه‌های سنواتی موجب تنش در بازار سرمایه کشور می‌شد را برای همیشه برطرف کند. به دنبال آن اصلاح قیمتگذاری محصولات پتروشیمی در بورس کالا با هدف ایجاد شفافیت در فضای اقتصادی کشور ضروری است.

۲-۲. واقعی نبودن تقاضای محصولات پتروشیمی در بورس کالا

شایان ذکر است تمام تقاضاهای وارد شده در بورس کالا از طریق سامانه بهین‌یاب انجام شده و مجوز وزارت صمت را کسب کرده‌اند، لذا تولیدکننده محسوب می‌شوند. حال این سؤال مطرح است که دلایل این جهش در تقاضای محصولات پلیمری چیست؟ یکی از پاسخ‌های مطرح به این سؤال مصرف این محصولات در صنایع پایین‌دستی است که در ادامه این موضوع بررسی شده است.

- مصرف محصولات پلیمری در صنایع پایین‌دستی

در جدول ۲ آمار پروانه‌های بهره‌برداری صادره برخی از صنایع پایین‌دست پتروشیمی در سه‌ماهه اول سال ۱۳۹۷ نسبت به مدت مشابه سال قبل بررسی شده است.

جدول ۲. پروانه‌های بهره‌برداری صادره برخی از صنایع پایین دست پتروشیمی در سه ماهه اول سال ۱۳۹۷

گروه صنعت دو رقمی	واحد	سه ماهه اول سال ۱۳۹۷	سه ماهه اول سال ۱۳۹۶	درصد تغییر
منسوجات مواد و محصولات شیمیایی محصولات از لاستیک و پلاستیک	فقره	۴۲	۴۶	-۸/۷
		۱۲۰	۱۳۵	-۱۱/۱
		۱۵۱	۱۶۹	-۱۰/۷

مأخذ: گزارش عملکرد ماهیانه، گزارش خردادماه، وزارت صنعت، معدن و تجارت، سال ۱۳۹۷.

همان‌طور که آمار جدول ۲ نشان می‌دهد پروانه بهره‌برداری صادره صنایع پایین دست پتروشیمی منتخب در سه ماهه اول سال ۱۳۹۷ نسبت به سه ماهه اول سال ۱۳۹۶ رشد منفی داشته است. بنابراین افزایش تقاضای سه برابری در بورس کالا نمی‌تواند ناشی از ایجاد ظرفیت تولید در سال ۱۳۹۷ باشد. علاوه بر این بنابه اظهارات موجود نسبت بهره‌برداری واحدهای موجود صنایع پایین دستی پتروشیمی حدود ۳۰ تا ۴۰ درصد است. این بدان معناست که حدود ۴۰ درصد تقاضای موجود در بازار صرف تولید داخلی می‌شود. در جدول ۳ میزان تولید کالاهای منتخب که محصولات پتروشیمی در تولید آنها استفاده می‌شود، ارائه شده است.

جدول ۳. مقایسه تولید برخی از کالاهای صنعتی در سه ماهه اول سال ۱۳۹۷ نسبت به مدت مشابه سال قبل

نام محصول	واحد سنجش	سه ماهه اول سال ۱۳۹۷	سه ماهه اول سال ۱۳۹۶	درصد تغییر
داروی انسانی	میلیارد عدد	۷/۹	۸/۷	-۹/۱
پودر شوینده	هزار تن	۱۵۹/۴	۱۴۳/۸	۱۰/۸
لاستیک خودرو	هزار تن	۵۳/۸	۵۳/۳	۰/۸
سموم دفع آفات نباتی	هزار تن	۹/۶	۱۲/۳	-۲۱/۸
الیاف آکرلیک	هزار تن	۱/۷	۰	-
نخ پلی‌استر	هزار تن	۲۹/۷	۲۹/۶	۰/۵
فرش ماشینی	هزار متر مربع	۲۰۱۴۹	۱۹۶۸۰	۲/۴
یخچال و فریزر	هزار دستگاه	۲۰۰/۵	۲۴۱/۲	-۱۶/۹

مأخذ: همان.

همان‌طور که آمار جدول ۳ نشان می‌دهد میزان تولید کالاهای صنعتی در سه ماهه اول سال ۱۳۹۷ نسبت به مدت مشابه سال قبل تغییر چندانی نداشته و در مواردی کاهش هم داشته است. لذا چشم تقاضای محصولات پتروشیمی در بورس کالا به رشد قابل توجه در تولید نیز منجر نشده است. بنابراین احتمال اینکه مواد اولیه احتکار شده یا به صورت غیررسمی از کشور خارج شده باشد، پررنگ می‌شود.



۳. کاهش عرضه محصولات پتروشیمی در بورس کالا

در جدول ۴ عرضه محصولات پلیمری در بورس طی پنج‌ماهه اول سال ۱۳۹۷ به تفکیک شرکت‌های فعال در بورس کالا ارائه شده است.

جدول ۴. وضعیت ماهیانه عرضه محصولات پلیمری در بورس به تفکیک شرکت‌ها

وضعیت ماهیانه عرضه‌های پلیمر به تفکیک تولیدکننده از فروردین تا ۲۶ مرداد سال ۹۷ (تن)					
۱۳۹۷/۰۵	۱۳۹۷/۰۴	۱۳۹۷/۰۳	۱۳۹۷/۰۲	۱۳۹۷/۰۱	تولیدکننده
۴۲,۰۳۱	۴۷,۰۹۱	۵۸,۴۶۵	۴۴,۳۳۰	۳۸,۹۸۴	پتروشیمی تندگویان
۲۴,۵۱۸	۲۵,۴۱۴	۲۳,۳۸۳	۳۸,۸۴۵	۴۰,۵۰۴	پتروشیمی بندرامام
۱۹,۷۳۴	۳۳,۶۶۰	۲۲,۸۱۴	۲۹,۴۲۶	۳۲,۰۷۴	پتروشیمی امیرکبیر
۱۹,۴۸۵	۱۴,۹۵۵	۲۰,۱۹۶	۲۶,۹۶۰	۲۷,۶۴۴	پلی‌پروپیلن جم
۱۸,۰۲۴	۲۱,۰۴۰	۲۰,۲۶۲	۳۵,۲۹۰	۱۸,۰۹۲	پتروشیمی شازند
۱۶,۵۵۲	۱۷,۵۶۹	۱۶,۵۸۸	۴,۲۲۴	۱۵,۸۸۴	پتروشیمی مارون
۱۶,۲۷۰	۲۰,۲۷۸	۳۰,۶۷۴	۲۶,۴۶۲	۲۴,۹۶۶	پتروشیمی اروند
۱۱,۵۹۴	۱۳,۲۴۴	۸,۴۲۶	۸,۹۹۸	۸,۷۵۶	پتروشیمی آریا ساسول
۱۱,۵۸۹	۲۰,۲۸۳	۱۹,۵۲۱	۱۰,۹۰۰	۹,۷۰۰	پتروشیمی تبریز
۱۰,۶۷۰	۱۰,۶۷۰	۳۶,۵۹۷	۲۹,۰۱۸	۷,۶۶۷	پتروشیمی جم
۸,۹۷۶	۹,۷۴۴	۸,۲۶۰	۱۲,۳۰۱	۷,۶۶۶	نوید زرشیمی
۵,۸۳۰	۳,۴۷۶	۷,۱۰۶	۸,۰۷۴	۷,۵۹۰	پتروشیمی ایلام
۵,۳۱۳	۵,۱۶۷	۴,۷۸۸	۴,۷۸۸	۴,۲۲۱	پتروشیمی رجال
۴,۴۶۶	۴,۸۴۰	۴,۴۶۶	۴,۷۵۲	۵,۸۹۶	پتروشیمی مهر
۴,۳۱۹	۴,۷۳۶	۴,۱۴۶	۵,۳۹۹	۲,۷۷۲	پتروشیمی پلی‌نار
۳,۷۹۲	۵,۲۳۲	۲,۸۰۸	۱,۴۱۶	۱,۲۴۸	پتروشیمی کردستان
۳,۶۹۶	۵,۱۶۰	۳,۸۴۰	۱,۱۷۶	۱,۷۲۸	پتروشیمی مهاباد
۳,۵۵۲	۷,۳۲۰	۶,۸۶۴	۲,۲۸۰	۱,۰۰۸	پلیمر کرمانشاه
۳,۱۲۰	۴,۲۰۰	۲,۴۰۰	۲,۶۸۸	۹۸۴	پتروشیمی لرستان
۲,۲۴۴	۴,۳۵۶	۳,۵۸۶	۲,۴۴۲	۴,۲۰۲	پتروشیمی لاله
۱,۸۰۰	۲,۸۰۰	۱,۰۰۰	۸۰۰	۲,۰۰۰	پتروشیمی تخت‌جمشید پارس
۱,۷۰۰	۷,۶۰۰	۶,۰۰۰	۶,۰۰۰	۳,۱۲۰	پتروشیمی غدیر
۷۹۶	۵۶۶	۴۹۹	۶۰۰	۳۴۶	پتروشیمی خوزستان
۴۴۱	۴,۵۱۵	۲,۸۱۸	۲,۵۸۳	۲,۶۴۳	پتروشیمی تخت‌جمشید
۲۲۰	۸۰	۶۸۰	۵۱۰	۱۴۰	پتروشیمی قائد بصیر
۲۰۰	۴۳۰	۴۷۰	۱,۲۷۰	۲۲۰	شرکت پلی‌استایرن انبساطی سهند
۲۰۰	۲,۶۴۰	۲,۳۰۰	۳,۳۰۰	۱,۴۲۰	بانپار پلیمر گنبد

وضعیت ماهیانه عرضه‌های پلیمر به تفکیک تولیدکننده از فروردین تا ۲۶ مرداد سال ۹۷ (تن)					
تولیدکننده	۱۳۹۷/۰۱	۱۳۹۷/۰۲	۱۳۹۷/۰۳	۱۳۹۷/۰۴	۱۳۹۷/۰۵
محب بسیار ایده گستر	۱۰۰	۱۵۰		۶۰	۳۰
محب پلیمر قم	۲۰۰	۵۰۰			
پتروشیمی آبادان	۲۴،۷۰۰	۲،۵۰۰	۵،۷۰۰	۱۰،۰۰۰	
توسعه صنایع پتروشیمی پلی‌استایرن انتخاب	۶۰۰	۶۰۰		۸۰۰	
	۲۷۴،۸۵۶	۳۱۸،۵۸۲	۳۲۴،۶۵۷	۲۹۸،۹۲۶	۲۴۱،۱۶۲

مأخذ: شرکت بورس کالای ایران، ۱۳۹۷.

تحلیل آمار جدول ۴ نشان می‌دهد که اغلب مجتمع‌های پتروشیمی مقدار عرضه خود را در مردادماه نسبت به ماه قبل کاهش داده‌اند، به طوری که کل عرضه محصولات پتروشیمی در مردادماه نسبت به ماه قبل حدود ۲۰ درصد کاهش داشته است. همان‌طور که از آمار جدول مذکور مشخص است اغلب مجتمع‌های پتروشیمی از جمله بندر امام، تبریز، امیرکبیر و غدیر نوسان‌های زیادی در عرضه محصولاتشان داشتند، در حالی است که عرضه مداوم و به تفکیک گریدهای مورد نیاز صنایع پایین‌دستی، می‌تواند از ایجاد تلاطم در بازار جلوگیری کند.

۴. عدم کارایی لازم معیارهای سایت بهین‌یاب در ارزیابی متقاضیان خرید از بورس

به‌طور معمول بورس کالا فقط به متقاضیانی که از طریق وبگاه بهین‌یاب تأیید شده‌اند، اجازه خرید می‌دهد. در واقع خرید مواد اولیه، برای کلیه واحدهای تولیدی صنعتی و صنفی دارای پروانه بهره‌برداری و منوط به ارائه آمار تولید امکان‌پذیر است. لکن جهش تقاضا در بورس کالا طی ماه‌های اخیر حاکی از آن است که معیارهای موجود وبگاه بهین‌یاب کارایی لازم را برای کنترل متقاضیان و شناسایی تقاضای واقعی ندارد. به طوری که واحدهای تولیدی با حجم مصرف معادل سه شیف‌ت کاری تقاضای خرید از بورس دارند در حالی که فقط با یک شیف‌ت کاری فعالند. همچنین تعدادی از تولیدکنندگان غیرفعال و تولیدکنندگانی که قبلاً از بازار آزاد خرید می‌کردند به جرگه متقاضیان خرید از بورس کالا اضافه شده‌اند. لذا به نظر می‌رسد استفاده از معیارهای مکمل از جمله مصرف آب و برق واحدهای تولیدی، بیمه و مالیات بر ارزش‌افزوده پرداختی، می‌تواند در شناسایی تولیدکنندگان واقعی و برآورد مواد اولیه مورد نیاز آنها مؤثر باشد. شایان ذکر است در وزارت صنعت، معدن و تجارت اصلاحاتی در این خصوص در دست اقدام است. بنابه اطلاعات ارائه شده در وبگاه بهین‌یاب از پایان شهریورماه سال جاری سهمیه واحدها به شرط رعایت موارد ذیل برقرار خواهد بود:



- آمار تولید واحدها در سامانه ثبت و به تأیید سازمان‌های استانی رسیده باشد. در صورت عدم ثبت اطلاعات تولید از سوی واحد و عدم تأیید آن از سوی سازمان‌های استانی تا نیمه ماه بعد، سهمیه واحد به صورت سیستمی از سامانه حذف و سهمیه واحد در آن ماه ملغی خواهد شد.

- ثبت اطلاعات مقاصد سهمیه‌های دریافتی.

- ثبت اطلاعات مالیات بر ارزش افزوده از ابتدای سال ۱۳۹۶ به بعد به صورت مستمر و در پایان هر سه ماه. به نظر می‌رسد دستیابی به نتیجه مطلوب در اختصاص مجوز ورود به بورس کالا توسط وزارت صنعت، معدن و تجارت به همکاری و تعامل دستگاه‌های مرتبط از جمله وزارت امور اقتصادی و دارایی و وزارت نیرو بستگی دارد. لذا دستگاه‌های مرتبط باید با ارائه اطلاعات به‌روزرسانی شده، در تحقق هدف مذکور نقش‌آفرینی مؤثری داشته باشند.

جمع‌بندی و پیشنهادات

نتایج گزارش حاضر نشان می‌دهد که به‌طور متوسط حدود ۱۵ تا ۲۰ درصد محصولات پتروشیمی به صورت خالص در داخل کشور و عمدتاً از طریق بورس کالا به فروش می‌رسد.

نوسانات شدید نرخ ارز و قیمتگذاری‌های دستوری با هدف تنظیم بازار در نیمه اول سال ۱۳۹۷ با توجه به ضعف‌های نظارتی در اجراء، سازوکار بازار بورس را مختل و فضای بازار را ملتهب کرد. این شرایط سبب شد که تقاضای محصولات پلیمری در پنج‌ماهه اول سال ۱۳۹۷ نسبت به مدت مشابه سال قبل سه برابر و مقدار عرضه ۱۷ درصد کاهش یابد. در چنین شرایطی تولیدکنندگان واقعی با کمبود مواد اولیه مواجه شده و مجبور به خرید محصولات پتروشیمی از بازار آزاد با تفاوت قیمتی حدود ۴۰ تا ۲۰۰ درصدی شدند. با توجه به نتایج این گزارش برای بهبود شرایط موجود اجرای همزمان و یکپارچه، راهکارهای ذیل توصیه می‌شود:

- اجتناب از هرگونه مداخله قیمتگذاری در بورس کالا

بررسی روندهای قیمتی در بورس کالا نشان می‌دهد که هرگونه مداخله قیمتگذاری در بورس کالا و تعیین قیمت سقف و قیمت پایه به صورت دستوری، سازوکارهای بازار بورس را مختل کرده و اثربخشی این نهاد را مخدوش می‌کند. براساس ماده (۱۸) قانون «توسعه ابزارها و نهادهای مالی جدید در راستای تسهیل اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل‌وچهارم قانون اساسی» مصوب ۱۳۸۸، دولت مکلف است کالاهای پذیرفته شده در بورس کالا را از نظام قیمتگذاری خارج کند.

- حذف رانت توزیع شده در زنجیره ارزش پتروشیمی

پیشنهاد می‌شود خوراک محصولات پتروشیمی و محصولات عرضه شده در بورس کالا با نرخ ارز بازار ثانویه محاسبه شود، براساس برآوردهای انجام شده عواید حاصله از این سیاست حدود ۳۰۰ هزار میلیارد ریال برآورد می‌شود.

- رعایت کف عرضه محصولات پتروشیمی متناسب با نیاز داخل در بورس کالا

رعایت کف عرضه محصولات پتروشیمی متناسب با نیاز داخل در بورس کالا به صورت مداوم و به تفکیک گریدهای مورد نیاز صنایع داخلی (کسب مجوز صادرات توسط گمرک پس از تأیید بورس کالا) ضروری است.

- اتخاذ روش‌های کنترلی مناسب‌تر توسط وبگاه بهین‌یاب وزارت صنعت، معدن و تجارت

علاوه بر بررسی پروانه بهره‌برداری و مقدار تولید متقاضیان خرید از بورس، معیارهای مکمل از جمله مصرف آب و برق واحدهای تولیدی، عملکرد بیمه و مالیات بر ارزش افزوده پرداختی، می‌تواند در شناسایی تولیدکنندگان واقعی و برآورد مواد اولیه مورد نیاز آنها مؤثر باشد.

- ضرورت همکاری دستگاه‌های مرتبط با وزارت صنعت، معدن و تجارت

همکاری دستگاه‌های مرتبط از جمله وزارت امور اقتصادی و دارایی و وزارت نیرو با وزارت صنعت، معدن و تجارت با هدف رصد اطلاعات و ارزیابی دقیق خرید از بورس کالا توسط وبگاه بهین‌یاب.

- تهیه بسته حمایتی از بخش صنعت و تولید کشور

با توجه به افزایش مشکلات بخش تولید در شرایط دور جدید تحریم‌ها، باید همزمان با آزادسازی قیمت‌ها، بسته حمایتی توسط دولت برای کمک به بخش صنعت و تولید کشور تدوین شود. در این بسته می‌توان از محل درآمدهای ایجاد شده برای دولت از طریق حذف رانت‌های موجود در زنجیره تولید محصولات پتروشیمی، راهکارهایی برای حل مشکلات صنایع آسیب‌پذیر مدنظر قرار داد. در این بسته حمایتی باید تعدیلات قیمتی برای جبران خسارت‌های احتمالی تولیدکنندگانی که با دستگاه‌های دولتی قرارداد منعقد کرده‌اند، لحاظ شود.

- استفاده بیشتر از ظرفیت موجود در بورس کالا در خصوص خرید از بورس براساس انعقاد

قراردادهای بلندمدت میان شرکت‌های پتروشیمی و صنایع پایین‌دستی

در حال حاضر این امکان وجود دارد که شرکت‌های پتروشیمی و صنایع پایین‌دستی با انعقاد قرارداد یکساله از ظرفیت خرید از بورس کالا و استفاده از مزایای آن بهره‌مند شوند.



منابع و مآخذ

۱. اطلاعات دریافتی از شرکت بورس کالای ایران، ۱۳۹۷.
۲. دستورالعمل تنظیم بازار محصولات پتروشیمی، وزارت صنعت، معدن و تجارت، ۱۳۹۷.
۳. خرید مواد اولیه پتروشیمی و محصولات فلزی از بورس کالا، درگاه اطلاعات و خدمات صنعت، معدن و تجارت، وزارت صنعت، معدن و تجارت، برگرفته از تارنمای behinyab.ir
۴. صورت‌های مالی سال ۱۳۹۶ شرکت‌های پتروشیمی، سامانه اطلاع‌رسانی ناشران کدال، برگرفته از تارنمای www.codal.ir
۵. قانون «توسعه ابزارها و نهادهای مالی جدید در راستای تسهیل اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل‌وچهارم قانون اساسی»، مجلس شورای اسلامی، مصوب ۱۳۸۸.
۶. گزارش عملکرد صنعت پتروشیمی سال ۱۳۹۶، شرکت ملی صنایع پتروشیمی، ۱۳۹۷.
۷. گزارش صنعت، معدن و تجارت به روایت آمار و اطلاعات، گزارش شماره ۴۶ (عملکرد مقدماتی سه‌ماهه اول سال ۱۳۹۷)، وزارت صنعت، معدن و تجارت، ۱۳۹۷.
۸. نماگرهای اقتصادی، بانک مرکزی، شماره‌های ۶۴-۷۹، سال‌های ۱۳۹۱-۱۳۹۳.



مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۶۰۶۶

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: دلایل التهاب بازار محصولات پتروشیمی در نیمه اول سال ۱۳۹۷

نام دفتر: مطالعات انرژی، صنعت و معدن (گروه صنعت)

تهیه و تدوین: فاطمه میرجلیلی

ناظران علمی: حسین افشین، علی اصغر اژدری

ویراستار تخصصی: _____

ویراستار ادبی: _____

واژه‌های کلیدی:

۱. صنعت پتروشیمی

۲. بورس کالا

۳. قیمتگذاری

تاریخ انتشار: ۱۳۹۷/۰۶/۲۶

